

Aan Zie verzendlijst

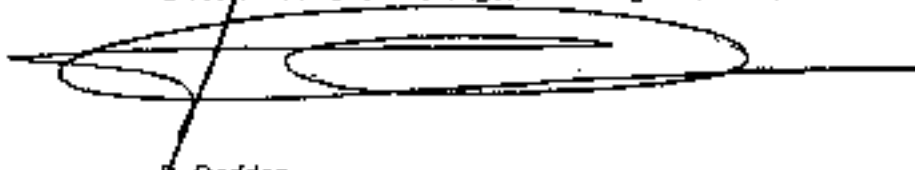
Bezoekadres:  
FrederikKazerne, Gebouw 35  
Van der Burchlaan 31  
Postadres:  
Postbus 20701  
2500 ES Den Haag  
www.defensie.nl

Datum 12 december 2002  
Oms. tekenr. DIS2002021577  
Onderwerp Irak Toekomstperspectieven

Steller  
ARR203  
Telefoon  
Fax

1. In bijlage bied ik u een notitie aan over mogelijke ontwikkelingen in Irak na een eventuele militair interventie. Deze notitie is toegespitst op relevante aspecten die van belang zijn voor een niet Iraaks bestuur en de hieruit voortvloeiende politiek-strategische consequenties.
2. Zonder bijlage is deze brief ongerubriceerd.

Directeur Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst



B. Dedden  
Generaal-majoor der Infanterie

## IRAK: TOEKOMSTPERSPECTIEVEN

Steller:

ARR203

Telefoon:

Fax:

MDTN:

## Inhoud

1.	SAMENVATTING	3
2.	INLEIDING	4
3.	DIRECTE GEVOLGEN VAN INTERVENTIE	4
3.1	Ineenstorting openbaar gezag / afrekening	4
3.2	Vluchtelingenstromen	5
4.	NIEUWE ORDE	6
4.1	Potentiële Iraakse spelers in de politieke arena	6
4.1.1	Oppositiegroeperingen binnen Irak	6
4.1.2	Oppositiegroeperingen buiten Irak	7
5.	REGIONALE BELANGEN	7
5.1	Turkije	7
5.2	Iran	8
5.3	Saudi-Arabië	10
5.4	Jordanië	11
5.5	Syrië	12
6.	BEOORDELING / LANGERE TERMIJNVISIE	13
6.1	Regeringsvorm	13
6.2	Politiek-strategische implicaties	18

1.

## SAMENVATTING

Direct na de ineenstorting van het regime is een ineenstorting van de openbare orde niet denkbeeldig. Tijdens deze fase moet ernstig rekening gehouden worden met een bloedige afrekening met aan het regime gelieerde personen en instanties. Grootschalige verplaatsingen van burgers kunnen eveneens een ernstig probleem vormen tijdens en na militaire operaties.

De etnisch-religieuze diversiteit van de Iraakse bevolking vindt haar weerslag in de oppositiegroeperingen in binnen- en buitenland. Afgezien van hun mate van succes zijn de Patriotische Unie van Koerdistan en de Koerdische Democratische Partij de primaire oppositie in Irak. In beginsel verbindt de vanuit het buitenland agerende groeperingen en dissidenten enkel het verzet tegen het regime van Saddam Hoessein.

De directe buurlanden volgen de ontwikkelingen rond Irak in grote spanning. Turkije zet zich vooral scherp voor de repressies voor het Koerdische vraagstuk na een militaire interventie in Irak. Een verdeelde leiding in Iran steunt de VN in het streven naar ontwapening van Irak. Saudi-Arabië is bezorgd over de rol van de Iraakse olie op de Internationale markt en de politiek-strategische implicaties op de lange termijn. Jordanië bereidt zich voor het hoofd te bieden aan problemen rond zijn olievoer en de interne veiligheid. Syrië realiseert zich dat een Amerikaanse aanwezigheid in Irak zijn militaire omsingeling behelst.

Ongeacht de regeringsvorm zal Irak in de toekomst een belangrijke positie in de regio blijven innemen en in potentie de status van regionale grootmacht behouden. Over de toekomstige regeringsvorm doen zich een aantal opties voor, waarvan die van een mild autocratisch bestuur de meest voor de hand liggende is. Gelet op de diverse belangenverhoudingen ligt het in de lijn der verwachting dat na een overgangperiode de uiteindelijke leider een militaire achtergrond zal hebben. Het verdient de voorkeur de zorg voor orde en stabiliteit weer zo snel mogelijk onder Iraakse verantwoordelijkheid te brengen teneinde aanwezige westerse eenheden in een minder kwetsbare positie te plaatsen.

Uit de eventuele verwijdering van het regime van Saddam Hoessein en de installering van een pro-westerse bestuur vloeien enkele politiek-strategische consequenties voort die van wezenlijk belang zijn voor de regio en het Westen. In de eerste plaats zal door een pro-westerse machtswisseling in Bagdad de geografische omsingeling voltooid zijn van zowel Iran als ook Syrië. In de tweede plaats komen de aanzienlijke oliereserves van Irak ter beschikking van de internationale oliemarkt. In de derde plaats is het niet uit te sluiten dat diverse landen in de regio zich op den duur terughoudender zullen opstellen tegenover de 'strijd tegen het internationale terrorisme'.

## 2. INLEIDING

In de huidige internationale discussie over een eventuele militaire interventie in Irak is vooral aandacht geschonken aan de diverse modaliteiten van een dergelijke militaire operatie. Sinds kort spitst de vraag zich eveneens toe op de (gewenste) situatie ná het einde van het regime van Saddam Hoessein.

Ofschoon op dit moment een militaire interventie nog allerminst vast staat, is het uitgangspunt van deze notitie een beeld te schetsen van toekomstige ontwikkelingen in en rond Irak ná een gewelddadige verwijdering van het huidige regime door militair ingrijpen van buitenaf. Hierbij wordt summier ingegaan op de situatie direct na een militaire interventie en wordt langer stilgestaan bij de politiek-militaire implicaties op de langere termijn en de belangen van de landen in de regio daarbij. Vanzelfsprekend zal het speculatieve karakter van de beschouwing toenemen naarmate verder in de toekomst gekeken wordt.

## 3. DIRECTE GEVOLGEN VAN INTERVENTIE

### 3.1 Ineenstorting openbaar gezag / afrekening

Op het moment dat duidelijk wordt dat het huidige regime zich in het eindstadium van zijn doodsstrijd bevindt, neemt de kans op een revolte van de bevolking sterk toe. In deze fase van zich aan de strijd onttrekkende Iraakse (para)militaire eenheden, burgers die wegvuchten van de frontgebieden, en opduikende oppositionele elementen, is een ineenstorting van de openbare orde niet denkbeeldig. Tijdens deze fase moet ernstig rekening gehouden worden met een bloedige afrekening met aan het regime gelieerde personen en instanties. Hierbij moet in de eerste plaats gedacht worden aan de directe kring van hooggeplaatste functionarissen in Bagdad, al dan niet behorend tot de familieleden van Saddam Hoessein. Het betreft hier zowel zijn beide zonen Uday en Qusay, zijn neef Ali Hasan al-Majid, als ook jarenlange medewerkers zoals Taha Yasin Ramadhan, Izzat Ibrahim al-Duri en Tariq Aziz. Wellicht zullen enkelen weten te ontsnappen door asiel aan te vragen in Arabische landen, maar de daaropvolgende Amerikaanse druk op die gastlanden om hen uit te leveren zal groot zijn.

Andere doelwitten van zowel georganiseerd (zijdens de oppositie) als ongeorganiseerd (zijdens de bevolking) geweld zullen instanties zijn die een rol hebben gespeeld bij het in stand houden van het repressieve veiligheidssysteem. Hierbij valt te denken aan (organen van) de Ba'ath-partij, de *Fedayeen Saddam*, de *Mujahideen Khatiq* organisatie (MKO), en de verschillende veiligheidsdiensten. Dergelijke onlusten kunnen zich af voordoen in de gebieden waar het regime zijn gezag definitief verloren heeft en lokale autoriteiten zijn uitgeschakeld, terwijl in Bagdad nog (sporadisch) gevochten wordt.

### 3.2

#### Vluchtelingenstromen

Grootschalige verplaatsingen van burgers kunnen een ernstig probleem vormen tijdens en na militaire operaties, en voor de handhaving van de openbare orde. Het betreft hier niet alleen personen die het strijdtoneel ontvluchten, maar tevens bevolkingsgroepen die willen terugkeren naar hun oorspronkelijke woongebied. De precare humanitaire omstandigheden die hiermee gepaard gaan, kunnen nog eens verslechteren indien gebieden getroffen zijn door brandende olievelden of de inzet van massavernietigingswapens.

Als gevolg van een politiek-geïmpreerd bevolkingsbeleid zijn er in Irak ca. 900.000 zogenaamde *internally displaced persons (IDP)*. Sinds de jaren 70 van de vorige eeuw heeft het Ba'ath-regime diverse campagnes uitgevoerd waarbij veel Koerden met geweld uit hun dorpen werden verdreven om naar andere gebieden in Irak te verhuizen. Ook andere Iraakse bevolkingsgroepen, zoals Turkmenen en shiïeten, zijn met geweld of door slechte economische omstandigheden van hun oorspronkelijke woongebied verdreven. Voorts bevinden zich op dit moment grote aantallen Iraakse vluchtelingen in het buitenland, met name in Iran (meer dan 500.000) en Saudi-Arabië (meer dan 5000). Er verblijven tevens veel Iraakzen in de buurlanden vanwege sociaal-economische redenen (zoals in Jordanië).

Enkele buurlanden hebben inmiddels voorbereidingen getroffen om eventuele nieuwe vluchtelingenstromen te controleren. Daar de meeste inwoners in het (noord)oostelijke deel van het land wonen, zijn vooral Iran en Turkije betroffen. Turkije heeft aangegeven zijn militaire presentie in Noord-Irak uit te breiden om een eventuele grensoverschrijdende humanitaire catastrofe van wanordelijk vluchtende Koerden in het besneeuwde grensgebied van Irak en Turkije, zoals in 1991, te voorkomen. Inlichtingenbronnen geven aan dat ook Syrië zijn militaire presentie aan zijn oostgrens heeft versterkt.

Iran gaf in eerste instantie bij monde van zijn minister van Binnenlandse Zaken aan, dat zijn land – gefet op de ervaringen met Afghaanse vluchtelingen – Iraakse vluchtelingen enkel in het uiterste geval wil opvangen in het grensgebied, maar niet wil toelaten tot het binnenland. Inmiddels bereidt Iran, in samenwerking met VN-organisaties, zich voor op de komst van zo'n 150.000 Iraakzen. Ofschoon er aanwijzingen zijn dat de vluchtelingen wellicht toch ook in Iran worden toegelaten, zullen zij voor een groot gedeelte op Iraaks grondgebied worden gehuisvest. Dit heeft te maken met de vrees van Teheran voor interne destabilisering. Immers, de aanwezigheid van verschillende etnische en religieuze groepen uit Irak kan tot spanningen met de Iraanse bevolking leiden. Negatieve ervaringen met de vele honderdduizenden Afghaanse vluchtelingen in Iran spelen een rol bij deze Iraanse opstelling.

## 4. NIEUWE ORDE

### 4.1 Potentiële Iraakse spelers in de politieke arena

#### 4.1.1 Oppositiegroeperingen binnen Irak

- Zoals bekend is de samenstelling van de Iraakse bevolking allerm minst homogeen. Etnische scheidslijnen (80% Arabieren, 15% Koerden, 5% Turkmensen en overigen) en religieuze scheidslijnen (65% shi'itisch, 30% sunnitsch, 5% christen en overigen) lopen door elkaar heen. Deze diversiteit vindt haar weerslag in de (tientallen) oppositiegroeperingen in binnen- en buitenland.

Afgemeten aan hun mate van succes vormen de Patriotische Unie van Koerdistan (PUK) o.l.v. Jalal Talabani en de Koerdische Democratische Partij (KDP) o.l.v. Masoud Barzani de primaire oppositie in Irak. Met politieke en militaire rugdekking van de VS en Groot-Brittannië controleren zij de facto Noord-Irak. Gezamenlijk kunnen zijn ca. 67.000 redelijk getrainde maar overwegend lichtbewapende strijders op de been brengen. Best uitgerust en opgeleid zijn de speciale eenheden van de KDP (ca. 3500) en de PUK (ca. 2500).

De KDP heeft in het achtstiggende decennium een goede werkrelatie onderhouden met noorderbuur Turkije, maar in de loop van dit jaar zijn de betrekkingen verzuurd. Voornaamste reden hiervoor waren de verklaringen van de KDP omlant een verregaande autonomie van Noord-Irak, hetgeen in Ankara veel ergernis opwakte. De PUK onderhoudt nauwere banden met oosterbuur Iran. De onderlinge rivaliteit, voortkomend uit tribale, ideologische en persoonlijke geschillen, veroorzaakt een aanhoudende latente animositeit tussen deze twee Koerdische groeperingen.

In het overwegend shi'itische Zuid-Irak opereert het *Badr Corps*, de militaire arm van de *Supreme Council for Islamic Revolution in Iraq* (SCIRI, o.l.v. ayatollah Bakr al-Hakim). Weliswaar beschikt deze shi'itische groepering formeel over ca. 10.000 strijders, maar die bevinden zich praktisch allemaal in sponsorland Iran. De eigen slechte opleiding en de militaire overmacht van het centrale regime hebben deze eenheid genoopt zich te beperken tot (veelal nachtelijke) *hit-and-run* acties in het grensgebied tussen Irak en Iran. Tot dusver zijn de aanwezige reguliere Iraakse strijdkrachten (111 Corps met drie divisies) capabel genoeg gebleken om de veiligheidssituatie onder controle te houden.

Naast deze drie prominente groeperingen bestaan er diverse andere oppositiebewegingen in Irak die echter militair-politiek gezien een ondergeschikte rol spelen in de huidige context. In Noord-Irak zijn dat zowel radicaal-islamitische (*Ansar al-Islam*, Islamitische Beweging van Koerdistan, Islamitische Groep van Koerdistan) als ook seculiere (Koerdische Communistische Partij, Koerdische Sociaal-Democratische Partij, Koerdische

Conservatieve Partij) organisaties. In Zuid-Irak beschikt de shi'itische al-Da'wa partij over enige aanhang, maar haar invloed lijkt gering.

#### 4.1.2

#### Oppositiegroeperingen buiten Irak

In de afgelopen decennia heeft een bont gezelschap Iraakse ballingen zich gemeld in het buitenland om van daaruit te ageren voor een regeringswisseling in Irak. Achtergrond, ideologische overtuiging en politieke denkbeelden verschillen vaak in hoge mate. In beginsel verbindt deze groeperingen en dissidenten enkel het verzet tegen het regime van Saddam Hoessein.

Publicitair het meest op de voorgrond tredend is het Iraaks Nationaal Congres (INC) o.l.v. Ahmad Chalabi. Het INC is eigenlijk een conglomeraat waarin verschillende oppositiegroeperingen zitting hebben, waaronder de hierboven genoemde KDP, PUK en SCIRI. Chalabi is een omstreden persoon: afkomstig uit een rijke shi'itische familie die in 1958 (na de val van het Hashemitische koningshuis) het land verliet, in Jordanië justitieel vervolgd wegens verdulsteling, een handige prater en onderhandelaar. In de VS heeft hij veelal steun gevonden bij het Congres en het Pentagon, terwijl de CIA en het ministerie van Buitenlandse Zaken hem naar verluidt minder waarderen.

Laatstgenoemde twee instanties zien meer in Ayad Allawi, de voorzitter van het Iraakse Nationale Akkoord (INA). Allawi, een shi'it die in de jaren '70 Irak verliet, heeft in 1990 het INA opgericht die deels bestaat uit overgelopen officieren van de Iraakse strijdkrachten en het veiligheidsapparaat. In 1996 mislukte een INA-couppoging als gevolg van een succesvolle infiltratie door het Iraakse veiligheidsapparaat. INA claimt over aanhang te beschikken onder sunnietische legerkringen in Irak.

Voorts heeft de *Constitutional Monarchy Movement* (CMM) in de afgelopen maanden de nodige aandacht in de media getrokken. Deze organisatie was – naast KDP, PUK, SCIRI, INC en INA – de zesde groepering die eerder dit jaar door Washington was uitgenodigd voor discussies over Irak. Leider is *sharif* Ali bin al-Hussein, een in 1958 geboren neef van de toenmalige koning, en gevlucht in 1958 na de val van de monarchie. De CMM beoogt het herstel van de monarchie in Irak.

## 5. REGIONALE BELANGEN

### 5.1 Turkije

Naast negatieve economische (stopzetting handelsverkeer) en sociale (vluchtelingen) gevolgen zet Turkije zich vooral schrap voor de repercussies op het Koordische vraagstuk van een militaire interventie in Irak. Zoals bekend heeft Turkije fundamentele



bezwaren tegen een vergaande Koerdische autonomie, zowel in eigen land als in zijn buurlanden.

De als gevolg van de Golfoorlog ontstane situatie in Noord-Irak, waar de Koerdische partijen een semi-autonoom gebied controleren, heeft Turkije slechts met moeite kunnen accepteren. Het wegvallen van het Iraakse centrale gezag over dit gebied, heeft Turkije ten dele gecompenseerd door een eigen permanente militaire aanwezigheid in het Turks-Iraakse grensgebied. Indien een militaire interventie plaatsvindt tegen Saddam Hoessein, bestaat gerade kans dat Turkije - na coördinatie met de VS - zijn militaire presentie zal versterken om zijn bezwaren tegen een eventueel onafhankelijkheidsstreven van de Iraakse Koerden kracht bij te zetten. Tegelijkertijd kunnen in die situatie mogelijke vluchtelingenstromen al op Iraaks grondgebied opgevangen worden.

Voor de toekomst houdt Turkije vast aan de eenheidsstaat Irak. Een federatieve staatsvorm in Irak zal Ankara op voorhand afwijzen indien dit uitmond in een grote mate van autonomie voor de Koerden in Noord-Irak. Dit geldt helemaal als het olierijke Kirkuk onder Koerdisch bestuur zou komen. De Turkse leiding is bezorgd over de uitstraling die een dergelijke ontwikkeling zou kunnen hebben op de eigen Koerdische bevolkingsgroep. Gelet op dit uitgangspunt zal Turkije waarschijnlijk de voorkeur geven aan een nieuw (militair) bewind in Bagdad dat krachtig het eigen grondgebied controleert. Vanzelfsprekend verwachten de Turkse autoriteiten ook dat met een sterk centralistisch Iraaks bestuur uitstekende handelsbetrekkingen kunnen worden aangeknoopt na de enorme inkomstenderving in de afgelopen twaalf jaar.

## 5.2

### Iran

De Franse buitenlandse politiek wordt op hoofdlijnen bepaald door de politiek dominante groep van 'conservatieven', met als hoogste gezaghebber Opperste Leider (tevens opperbevelhebber der strijdkrachten) Khamenei. Dit beleid wordt, in het kader van het nationale veiligheidsbeleid, afgestemd in de Opperste Nationale Defensieraad, waarin de conservatieven tezamen met de militaire leiding ook domineren. Dit betekent dat de rol van de regering van president Khatami, met name van minister van Buitenlandse Zaken Kharrazi, voornamelijk uitvoerend is.

De 'conservatieven' waken er namelijk voor dat het hervormingsgerichte beleid van Khatami, zoals dit al enige tijd tot uitdrukking komt op economisch gebied, niet leidt tot een nieuwe openheid in de buitenlandse politiek. In het bijzonder de geestelijken onder de 'conservatieven' zijn bevreesd voor buitenlandse invloeden, omdat die het islamitische karakter van Iran zouden kunnen ondermijnen en zijn politieke ongebondenheid kunnen beïnvloeden. Met deze, principiële, onafhankelijke opstelling legitimeert het islamitische bewind, en vooral de clerus, zich tegenover de bevolking.

Tegen deze achtergrond voert Iran met betrekking tot de kwestie Irak een politiek van "actieve neutraliteit". Teheran is van mening dat ontwapening van Irak zeker moet

plaatsvinden, omdat zijn eventueel bezit van massavernielingswapens een gevaar voor de buurlanden vormt. Iran refereert hier aan de inzet door Irak van chemische wapens in de oorlog van 1980-1988. In dit opzicht steunt Iran, in eerste aanleg, de diplomatieke lijn van de VNVR en derhalve ook de huidige UNMOVIC-missie. De boodschap van Teheran aan Bagdad is dat men de kans die de VN biedt om oorlog te voorkomen niet moet missen. Mochten eventuele negatieve bevindingen van UNMOVIC naar het oordeel van de VNVR aanleiding geven tot een militaire reactie onder VN-Vlag, dan zal Iran dit besluit respecteren.

Echter, als het gaat om de positie van regime-Saddam Hoessein dient in de visie van Iran het Iraakse volk zelf te beslissen en moeten andere mogendheden (bedoeld wordt primair de VS) niet op eigen gezag ingrijpen. Iran benadrukt dat het verwijderen van het regime-Saddam Hoessein niet tot de verantwoordelijkheid van de VN behoort. De dreigende militaire interventie in Irak door de VS met het oogmerk Saddam Hoessein af te zetten, wijst Teheran dan ook van de hand, te meer omdat dit een regionale crisis met zich kan brengen. Bij een escalatie zou ook de eigen territoriale integriteit in gevaar kunnen komen, is de opvatting in Teheran.

Dit is althans het officiële standpunt van Iran naar buiten. In de praktijk zlet het er echter naar uit dat Iran op zeker moment stilzwijgend zal instemmen met een geallieerde militaire operatie om het regime-Saddam Hoessein ten val te brengen. Dit altoes al om een toekomstige hernieuwde militaire dreiging van zijn erfvijand te voorkomen. Hierbij moet worden aangetekend dat Irak, ondanks de verliezen in de Golfoorlog, nog steeds over meer pantservoertuigen en tanks beschikt dan Iran.

Voorts willen de 'conservatieven' de kans op een, zij het indirecte, revanche op Saddam Hoessein als uitvloeisel van de oorlog met Irak niet zonder meer laten lopen. Ook heerst in Teheran de overtuiging dat samenwerking met een (alk) nieuw bewind in Bagdad de positie van Iran in de Golfregio ten goede komt. Wat, in regionaal opzicht, tevens een rol speelt is, dat de 'conservatieven' zijn teruggekomen op hun relatief terughoudende opstelling zoals in Afghanistan. Men is tot de conclusie gekomen dat dit uiteindelijk voor Iran te weinig heeft opgeleverd. In deze zin is van betekenis dat Iran sedert enige tijd de banden met GCC-lidstaten met succes aanhaalt.

Tenslotte speelt in Teheran de opvatting dat men de mogelijkheid om, via enigerlei betrokkenheid bij een geallieerde campagne tegen Irak (vooral onder VN-vlag), de relaties met het Westen te verbeteren niet voorbij moet laten gaan. De gedachte is dat (al dan niet met stilzwijgende) medewerking met de VN / VS in het voordeel van Iran werkt, omdat Washington als tegenprestatie zijn verzet tegen het Iraanse lidmaatschap van de WTO mogelijk zou willen staken. Sterker, de VS zouden als reactie hierop een dialoog met Iran kunnen aangaan, wat uiteindelijk kan resulteren in het opheffen van de Amerikaanse economische sancties tegen Iran.

Tegen deze achtergrond lijkt vooralsnog de algemeen heersende opvatting in Teheran, dat eerst duidelijk moet worden waartoe het besluit van de VN-Veiligheidsraad (UNMOVIC-mandaat) en de opstelling van de VS tegen Irak zullen leiden, alvorens een oppoetun-besluit kan worden genomen. Kan wil in ieder geval voorkomen dat Irak als gevolg van een geallieerde interventie desintegreert en er chaos ontstaat die een uitstraling kan hebben (op oppositionele groepen) in Iran.

### 5.3

#### Saudi-Arabië

De Saudische zorgen over de kwestie Irak variëren van onzekerheden op economisch tot intern veiligheidspolitiiek en politiek-strategisch terrein. Een militaire interventie zal de stabiliteit van de olieprijs beïnvloeden hetgeen nadelig is voor de precarige economische omstandigheden waarin het koninkrijk zich bevindt. Weliswaar zal de olieprijs in eerste instantie stijgen, maar daarna kan een scherpe daling inzetten. De inkomsten van 's werelds grootste olieproducent zijn relevant voor de interne veiligheids situatie omdat het Saudische staatsbestel grotendeels berust op het kopen van loyaliteit. Stamhoofden en koranschriftgeleerden worden ingekapseld in het befaamsysteem door benoeringen in goedbetaalde, maar betekenisloze functies. Dit vrijgevege clientelasysteem drukt zwaar op de begroting waarin fluctuaties in de olieprijs flinke gaten kunnen slaan. Juist in de huidige situatie met een verhoogde kans op onrust onder de eigen bevolking is beperkte financiële armslag ongewenst.

Op de langere termijn is Saudi-Arabië bezorgd over de rol van de Iraakse olie op de internationale markt. Irak beschikt over de omvangrijkste olievoorraden ter wereld na Saudi-Arabië. Hoewel Irak momenteel olie produceert buiten het oliekartel OPEC om, is Irak nog steeds lid van deze organisatie waarin Saudi-Arabië een prominente rol speelt. Recent is in de media door onder meer Iraakse opposanten gesuggereerd dat Irak wellicht zal uitreden na het verdwijnen van Saddam Hoessein. Zonder de Iraakse olie zou de rol van OPEC op de internationale oliemarkt, en in het verlengde hiervan van Saudi-Arabië, wezenlijk verzwakken.

Daar komt bij dat deze Iraakse olie na een regimewisseling voor een belangrijk deel door de VS opgekocht zal worden. Saillant is dat ook in de afgelopen jaren rond de 70% van de op dit moment bescheiden Iraakse olieproductie na doorverkoop in de VS terecht kwam. Riyad vreest dat een groter aandeel van Iraakse olie ten koste zal gaan van het eigen aandeel op de Amerikaanse markt, waardoor de politiek-strategische band met de VS verder onder druk zou komen te staan. Hiermee zou de strategische positie van Saudi-Arabië verzwakken, ook tegenover de ideologische tegenstander Iran.

Ten aanzien van de toekomst van Irak geldt dat Saudi-Arabië net als de andere landen in de regio streeft naar het behoud van de territoriale integriteit van Irak. Zoals Turkije de aspiraties van de Iraakse Koerden met wantrouwen gadeslaat, zo koestert Saudi-Arabië ergwaan tegen een vergeande politieke emancipatie van de Iraakse shi'ieten. Niet alleen zou Iran daarmee zijn invloed in Irak kunnen vergroten, maar tevens is de Saudische

leiding beducht voor het uitstralingseffect naar de shiëetische bevolkingsgroep in het oerlijke oosten van Saudi-Arabië. Uit inlichtingen blijkt dat met Iran een akkoord bereikt is over het tegengaan van een dergelijke ontwikkeling.

Saudi-Arabië zal na de val van Saddam Hoessein opteren voor een nieuwe sterke man, bij voorkeur met een sunnietische achtergrond. Uit historische gronden zal Saudi-Arabië afwijzend staan tegenover de terugkeer van het Hashemietische koningshuis in Irak.

#### 5.4

#### Jordanië

Jordanië heeft om verschillende redenen grote belangen bij een soepele afwikkeling van de kwestie Irak. In de eerste plaats is het land voor zijn energievoorziening geheel afhankelijk van goedkope (en deels gratis aangeleverde) Iraakse olie. Tijdens een militair conflict zal die oliesaanvoer stoppen, waardoor Jordanië na verloop van tijd gedwongen zal zijn elders olie te betrekken tegen (een hoge) marktprijs. Teneinde deze ontwikkeling te voorkomen heeft Jordanië een noodvoorraad aangelegd en met Koeweit overleg gevoerd over een oliefonds in een poging de ergste klappen op te vangen.

In de tweede plaats vrezen de Jordaanse autoriteiten onlusten onder de eigen bevolking die goeddeels van Palestijnse afkomst is (>60%). De perceptie dat Irak zich als enig Arabische land verzet tegen de hegemonie van de VS (en van Israël in het verlengde daarvan) en zich opwerpt als voorvechter van de Palestijnse zaak, heeft vooral weerklank gevonden in de grote Palestijnse vluchtelingenkampen rond Amman. Hoe langer het militaire conflict in Irak zal duren, hoe groter de kans op radicalisering van delen van de Jordaanse bevolking.

Het Jordaanse veiligheidsapparaat zal hard ingrijpen indien de onlusten een onaanvaardbare omvang en intensiteit krijgen. De verwachting is dat de betreffende diensten en de strijdkrachten voldoende capabel zijn om destabiliserende ontwikkelingen te voorkomen. De Jordaanse koning zal mogelijk ook de huidige premier opofferen en hem vervangen door een nieuwe vertrouwenling.

In weerwil van diverse speculaties in de (westerse) media over een terugkeer van het Hashemietische koningshuis in Irak, ziet de Jordaanse leiding in ieder geval niets in dit voorkomen. Men is van mening dat het optreden van de Jordaanse ex-kroonprins Hassan op een oppositiebijeenkomst eerder dit jaar in de VS voor diens eigen rekening is. Hierbij dient te worden opgemerkt dat prins Hassan sinds het aantreden van koning Abdulfath aanvang 1999 geen enkele rol meer speelt in de politieke arena van Jordanië.

Samengevat komt het erop neer dat Jordanië hoopt op een militaire operatie van korte duur en geringe intensiteit (met zo weinig mogelijk burgerslachtoffers), gevolgd door een korte overgangperiode waarin de eenheidsstaat Irak behouden blijft. Een uiteenvaltend Irak zou inhouden dat de olievovoer niet snel hersteld wordt en bovendien met andere partijen (Koerden?) onderhandeld moet worden. Het karakter van de nieuwe Iraakse

regering is voor Jordanië van mindere zorg, zolang deze kan zorgen voor rust en stabiliteit in het land. Daarnaast zal de Jordaanse leiding geen bezwaren koesteren tegen een nieuwe autocratische Iraakse (sunnitische) machthebber die voortkomt uit de strijdkrachten.

## 5.5

### Syrië

- Vanzelfsprekend is Syrië niet enthousiast over een eventuele Amerikaanse interventie in Irak. Naast het substantiële verlies van inkomsten uit de illegale doorvoer van Iraakse olie vrees Damascus dat een Amerikaanse aanwezigheid aan zijn oostflank zal leiden tot een – geografisch gezien – militaire omsingeling. Voorts is het bewind bezorgd dat het met geweld verwijderen van een in Amerikaanse ogen onwettig regime een precedent zou kunnen vormen voor mogelijke actie op termijn tegen Syrië.

Met Israël aan zijn zuidwestflank als de primaire strategische vijand, heeft Syrië belang bij een stabiel Irak. Een uiteenvallend Irak en de daarmee gepaard gaande chaos zou negatieve gevolgen hebben voor de stabiliteit in de regio en derhalve tevens voor Syrië. Bovendien maakt het economische gewin dat Syrië in de laatste twee jaren geboekt heeft door het aanhalen van de lange tijd koude betrekkingen met Bagdad naar meer. Ook met een nieuwe leiding in Bagdad hoopt Syrië zijn handelsbelangen veilig te kunnen stellen.

Een geheel andere kwestie is de waterproblematiek. Samen met Irak en Turkije vindt, zij het onregelmatig, overleg plaats over de grote grensoverschrijdende rivieren Eufraat en Tigris. De moeizame relaties met zowel Turkije alsook Irak in de afgelopen twintig jaar hebben constructieve en structurele afspraken in de weg gestaan. Sinds twee jaar is de verhouding met Turkije verbeterd hetgeen tevens uitmondde in betere waterafspraken. Syrië verwacht met een opvolger-regime in Irak eveneens tot een betere dialoog te komen.

Uit diverse rapportages blijkt dat Syrië op verschillende terreinen door de VS gerustgesteld is. Zo zou Washington aan president Assad hebben verzekerd dat Syrië niet het volgende doelwit zal vormen in de campagne tegen het internationale terrorisme. Ook zou rekening gehouden worden met Syrische handelsbelangen. Hoewel afgewacht moet worden in hoeverre deze Amerikaanse toezeggingen bewaarheid zullen worden, heeft het Witte Huis zich in september wel verzet tegen een wetsvoorstel van het Amerikaanse Congres waarin sprake is van politieke en economische sancties tegen Syrië.

Wat betreft de aard van de nieuwe heerser in Bagdad, zal Syrië geen moeite hebben met een autocratisch bestuur in dat land. De voorkeur zal hierbij uitgaan naar een sterke persoonlijkheid uit de Iraakse strijdkrachten met zo min mogelijk connecties met de Iraakse Ba'ath-partij. De ideologische strijd tussen de twee Ba'ath-richtingen heeft de bilaterale betrekkingen decennialang fundamenteel belast. Het verdwijnen van de

Iraakse tak zal binnenskamers in Damascus als een zachte overwinning worden beschouwd.

## 6. BEOORDELING / LANGERE TERMIJNVISIE

Ongeacht de regeringsvorm zal Irak in de toekomst een belangrijke positie in de regio blijven innemen. Zijn geografische positie, olierijkdom, en watervoorraden impliceren dat Irak in potentie de status van regionale grootmacht zal behouden. Gelet op dit uitgangspunt heeft het Westen (en met name de VS) een groot belang bij het karakter van de volgende Iraakse regering.

### 6.1 Regeringsvorm

Indien de VS (en bondgenoten) *manu militari* het huidige regime ten val brengen, zullen zij tevens hun aandeel claimen in het bepalen van de aard van een nieuwe regering. Deze aanspraak kan echter enkel kracht bijgezet worden door een substantiële (militaire) aanwezigheid van eenheden van de VS en eventuele bondgenoten in de nasleep van een militaire interventie.

Over de door de VS nagestreefde toekomstige regeringsvorm heeft de Amerikaanse regering weliswaar diverse uitspraken gedaan, maar concrete stappen en voorbereidingen komen nauwelijks aan het licht. In de afgelopen jaren hebben Amerikaanse functionarissen en instellingen contacten onderhouden met vertegenwoordigers van zowel binnen als buiten Irak opererende oppositiebewegingen. Een duidelijke structuur in dit overleg en/of visie inzake een nieuw bestuur is nog niet gepresenteerd.

Tekenend is dat leden van de oppositie in het buitenland weinig optimistisch zijn over hun kansen om een rol te spelen in de nieuwe politieke arena. Zij erkennen dat hun machtsbasis in Irak zeer beperkt is en dat een regering met totale buitenstaanders door de Irakozen zelf als een *Fremdkörper* zal worden beschouwd en derhalve een *non-starter* is. Bovendien houdt de onderlinge verdeeldheid aan, ondanks beweringen van het tegendeel. Zo wekte de recente beslissing van het Pentagon om INC-leden militaire training te geven ontstemming bij de andere groeperingen. Wellicht blijkt een individuele opposant in staat een politieke functie in de nieuwe regering te verkrijgen om de belangen van zijn clan of achterban te behartigen. Maar de kans dat één van de buitenlandse oppositiegroeperingen als entiteit een beslissende rol zal spelen, is gering.

Tevens beseffen de VS dat de Koerdische partijen een te smalle basis voor grotere regeringsverantwoordelijkheid vormen, terwijl de Iraakse shi'ieten en hun primaire vertegenwoordiger SCIRI met het nodige Amerikaanse wantrouwen bekeken worden vanwege de banden met Iran. Overigens bestaan ook binnen de shi'ietische

geloofsgemeenschap diverse belangengroepen wier rivaliteit een potentiële bron van geweld vormt.

In het kort doen vier regeringsmodellen de ronde:

- a) een heuse democratie, eventueel in federatieve vorm, zou vanzelfsprekend ideologisch gezien de voorkeur hebben van de VS en het Westen. Primaar probleem is dat er geen democratische traditie in Irak bestaat en evenmin in de regio. Bovendien hebben de Iran-Irak oorlog, de Golfoorlog en met name de sancties van de afgelopen 12 jaar geresulteerd in de *Verandering* van de Iraakse middenklasse. Deze seculier ingestelde, vóór 1990 op het Westen gerichte bevolkingsgroep is het land ontvlucht dan wel verpauperd door het constante gevecht om het bestaan en de meedogenloze repressie van het Iraakse veiligheidsapparaat.

Indien niettemin getracht zou worden op korte termijn vrije verkiezingen te realiseren, zou dat resulteren in een enorme toename van macht van de shi'itische meerderheidsgroep omdat verwacht mag worden dat langs etnisch-religieuze lijnen gestemd zal worden. Ofschoon de loyaliteit van de shi'itische bevolkingsgroep primair het eigen land geldt (geen vijfde colonne), zou een dergelijk resultaat toch kansen creëren voor Iran om invloed uit te oefenen op het politieke toneel, hetgeen de VS niet op prijs zullen stellen.

In ieder geval is een democratische structuur langs etnisch-religieuze lijnen een twijfelachtige uitgangspositie voor een ook op de langere termijn stabiel Irak. Een op deze grondslag gevestigde federatie zou inhouden dat ófwel de shi'ieten de overhand hebben, ófwel ernstige afbreuk wordt gedaan aan de democratische principes door een soort 'gewogen' kunstmatige machtsverdeling te creëren. In beide gevallen zullen onderlinge spanningen de stabiliteit ondermijnen, terwijl mogelijk aspiraties naar zelfbeschikking van Koerden en shi'ieten komen bovendrijven.

Een geleidelijke opbouw van democratische structuren is een alternatief, maar dit vereist een langdurige (militaire) aanwezigheid van de VS en andere landen. Uit deze variant vloeien nieuwe problemen voort, want een langdurige (westerse) militaire aanwezigheid zal door radicale groeperingen in de regio en daarbuiten aangeduid worden als een bezetting. Weliswaar verschillt de status van Irak met die van Saudi-Arabië met zijn Islamitische heilige plaatsen, maar in (Zuid-)Irak bevinden zich voor de shi'itische islam enkele zeer belangrijke heiligdommen. Voorts nemen Irak en zijn hoofdstad Bagdad in het collectieve geheugen van het Midden-Oosten een vooraanstaande plaats in die niet te vergelijken is met een land als Afghanistan.

- b) een harde militaire dictatuur zou eventuele problemen rond de territoriale integriteit van het land en de daarmee samenhangende interne veiligheidssituatie verhelpen. Maar het zou tevens serieuze vraagtekens plaatsen bij het initiële doel van de

militaire interventie, nl. Irak ontdoen van zijn massavernietigingswapens en impliciet van een genadeloos regime.

Het is immers de vraag of een nieuwe dictatuur volledig afstand zal willen doen van de optie van het bezit van massavernietigingswapens als machtsmiddel om een dominante rol van Irak in de Golfregio te verwezenlijken. In ieder geval is haar koers in dezen onzaker, terwijl de mogelijkheden tot beïnvloeding van buitenaf eveneens beperkt zullen zijn indien de westerse militaire presentie weer van het toneel verdwenen is.

- c) het instellen van een constitutionele monarchie lijkt aantrekkelijk omdat in dat geval ogenschijnlijk een neutrale persoon boven de partijen zou komen te staan. Het verschafft het land tevens een nieuw symbool van nationale eenheid. Dit concept werkt in democratische landen, maar in de regio zijn de aanwezige koningen en emirs zonder uitzondering autocraten met bijzondere volmachten. Een constitutionele monarch in Irak zonder daadwerkelijke macht is niet meer dan een symboolfiguur die te zijner tijd zonder pardon opzij geschoven kan worden.

Daar komt bij dat in dit geval sprake zou zijn van een terugkeer van het Hashemitische huis dat in 1958 na een staatsgreep is verjaagd. Troonpretendent is *sharif* Ali bin al-Hussein die twee jaar was toen zijn familie de macht verloor en sindsdien in het buitenland woont. Hij is voor de Irakezen een vreemde die over geen enkele binnenlandse machtsbasis beschikt. Zijn troonsbestijging zou enkel doorgang kunnen vinden onder zware druk van buitenaf (lees: de VS). Van betekenis hierbij is dat buurland Saudi-Arabië vanwege historische redenen zeer afwijzend staat tegenover deze optie. Het huis van Saud heeft in het begin van de vorige eeuw de macht op het Schiereiland gegrepen na een bittere strijd tegen de Hashemitische clan.

- d) een **autocratisch pro-westerse bestuur met semi-democratische karakteristieken** brengt het verwijt (in de media) met zich dat van een echte democratie geen sprake is, in weerwil van eerdere publiekelijke uitspraken van westerse regeringen. Een groot voordeel van een autocratisch bestuur is echter dat voor langere tijd stabiliteit en een pro-westerse koers verzekerd zouden kunnen zijn. De westerse geostrategische belangen (ook olie) zullen in dit scenario behartigd kunnen worden. Een pro-westerse leider zal gevoelig zijn voor druk van zijn buitenlandse sponsors aan wie hij zijn leiderschap te danken heeft en die garant staan voor zijn voortbestaan.

---

<sup>1</sup> Van belang is dat deze optie tevens realiteit kan worden indien in Irak een interne coup plaatsvindt aan de vooravond van een militaire interventie, of vlak na het begin van militaire (lucht)operaties.



Vóórtis zou een dergelijk bestuur in die zin niet wezenlijk afwijken van de andere regimes in de regio. Een welwillende heerser met verstrekkende volmachten die regelmatig weinigzeggende verkiezingen organiseert, geen grootschalige slachtingen onder zijn bevolking aanricht, zijn werkelijke macht uitoefent op basis van strijdkrachten en veiligheidsapparaat en na verloop van tijd plaatsmaakt voor een zorgvuldig voorbereide opvolger is een gangbaar verschijnsel. De buurlanden zullen geen bedenkingen hebben tegen een dergelijk regime in Irak.

Op basis van de beschikbare informatie en aanwijzingen is de inschatting dat de laatste optie de meest voor de hand liggende is. Het is niet dankbeeldig dat in de onmiddellijke nasleep van een militaire interventie een overgangsfase (1-2 jaar) aanbreekt, waarin aanvankelijk een tussenfiguur het formele gezag op zich zal nemen, ondersteund door de aanwezigheid van buitenlandse troepen en eventueel een VN-vertegenwoordiger. Deze persoon moet beschikken over een hoge PR-waarde, zeker voor de (westerse) media, en een symbolisch figuur zijn die in staat is in eerste instantie voor interne cohesie te zorgen en als een *primus inter pares* te fungeren. Uiteindelijk zal hij echter slechts een boegbeeld zijn waarvan het nut op een gegeven moment achterhaald is.

Er mag vanuit worden gegaan dat al in deze eerste fase een leider wordt gezocht met een zekere interne machtsbasis in relatie tot de Iraakse strijdkrachten, d.w.z. een persoon die zich momenteel in Irak bevindt. Gelet op de religieus-etnische situatie en de diverse belangenverhoudingen ligt het in de lijn der verwachting dat de nieuwe leider een militaire achtergrond zal hebben, wellicht een sunnitsche (ex-)hoofdofficier of een als seculier bekend staande shi'itische officier zonder banden met Iran. Het is niet uitgesloten dat de VS al een lijst hebben klaarliggen met potentiële kandidaten om de rol van nieuwe Iraakse leider te vervullen, terwijl de betrokkenen daarvan nog niet eens op de hoogte zijn. Het prematuur bekendstellen van een dergelijke persoon zou prompt een (dodelijke) reactie van het huidige regime uitlokken.

Dit gegeven kan van invloed zijn op het verloop van een eventuele Amerikaanse interventie. Immers, indien de VS zich richten op een persoonlijkheid uit de Iraakse strijdkrachten zullen zij tijdens de militaire operaties hierna rekening houden. Het valt niet uit te sluiten dat daartoe met bepaalde Iraakse eenheden bewust geen confrontatie zal worden aangegaan indien deze eenheden eveneens het directe gevecht mijden. Zowel de betreffende bevelhebber van deze Iraakse eenheid alsook de eenheid zelf kunnen na de verwijdering van Saddam Hoessein dan als startpunt fungeren voor de wederopbouw van Irak, het staatsbestel en zijn strijdkrachten. Dit is van belang om de zorg voor orde en stabiliteit waar zo snel mogelijk onder Iraakse verantwoordelijkheid te brengen en aanwezige westerse eenheden in een minder kwetsbare positie te plaatsen.

Vanzelfsprekend zal een dergelijke machthebber zich niet de meedogenloze repressie van Saddam Hoessein kunnen veroorloven, maar *Realpolitik* in dit land en in deze regio noopt tot een zekere bereidheid om geweld te gebruiken teneinde de gewenste stabiliteit

zeker te stellen. De semi-democratische trekjes van zo'n autocratische bestuur kunnen vorm krijgen door in de machtselite rond de nieuwe leider vertegenwoordigers van de diverse etnisch-religieuze belangengroeperingen toe te laten. Op deze wijze kan men een zeker 'federatief karakter' bereiken, zonder het uiteenvallen van Irak te risiceren. Het is ook waarschijnlijk dat van een wezenlijke zulvering van het omvangrijke bestaande staatsapparaat zal worden afgezien. Dit zou een ingrijpend proces zijn dat veel tijd, gaat kosten en een jarenlange substantiële begeleiding (lees: politiek-militaire presentie), terwijl de uitkomst daarenboven ongewis is.

De mogelijkheden van de buurlanden om een actieve rol te spelen bij het bepalen van het nieuwe bestuur in Irak zijn beperkt. Hun bijdrage aan een militaire interventie zal met mogelijke uitzondering van Turkije – naar alle waarschijnlijkheid passief zijn, terwijl de bereidheid om daarna eventueel eenheden te leveren aan een multinationale troepenmacht eveneens beperkt zal zijn.

De relatief meeste invloed zullen waarschijnlijk Turkije en Iran hebben door de Turkse militaire aanwezigheid in Noord-Irak en de Iraanse politieke steun aan Zuid-Iraakse shi'itische groeperingen. Turkije zal overigens zeer omzichtig moeten optreden om niet beticht te worden van pogingen het Ottomaanse rijk te doen herleven. Beide landen kunnen tevens trachten Koerdische partijen, zoals de KDP en de PUK, zo veel mogelijk aan zich te binden. Probleem bij dit laatste is echter dat de Koerden aan de ene kant en Turkije en Iran aan de andere kant een fundamenteel wantrouwen koesteren over elkaars intenties.

Uiteindelijk zou erkenning door Iran van een nieuw (pro-westers) bewind in Bagdad kunnen resulteren in een stilzwijgende regeling die voorziet in behoud van de bestaande invloed van Iran in het noordelijke grensgebied (d.w.z. controle op PUK) en op de shi'itische bevolkingsgroep in Zuid-Irak. Hiermee zou de veiligheid van Iran aan zijn westgrens voorlopig zijn gegarandeerd.

Daarentegen kunnen Syrië en Jordanië praktisch geen enkel gewicht in de schaal leggen in het Iraakse binnenlandspolitieke krachtenspel. Zij hebben weliswaar jarenlang onderdak geboden aan Iraakse oppositiebewegingen, maar over een effectieve machtsbasis in Irak zelf beschikken deze twee landen niet. Hetzelfde geldt voor Saudi-Arabië, temeer daar Ryadh nooit heeft toegestaan dat Iraakse oppositiebewegingen opereerden vanaf Saudisch grondgebied. Wellicht koestert de Saudische leiding de hoop dat zij via Iraakse sunnitische tribale kringen enige invloed kan uitoefenen. Sommige stamgebieden zijn van oudsher grensoverschrijdend; zo is de Shammar-stam (waartoe de moeder van de Saudische kroonprins Abdallah behoort) zowel in Irak als in Saudi-Arabië vertegenwoordigd. Reëel lijkt deze hoop nochtans niet.

## 6.2 Politiek-strategische implicaties

Uit de eventuele verwijdering van het regime van Saddam Hoessein en de installering van een pro-westers bestuur vloeien enkele politiek-strategische consequenties voort die van wèzenlijk belang zijn voor de regio en het Westen.

In de eerste plaats zal door een pro-westerse machtswisseling in Bagdad de geografische omsingeling voltooid zijn van zowel Iran alsook Syrië, twee zogenaemde 'schurkenstaten'. Amerikaanse/westere militaire eenheden in Turkije, Irak, Jordanië, GCC-landen, de Kaukasus (Georgië), Centraal-Azië, Afghanistan en Pakistan zetten de zogenaemde *containment policy* kracht bij. De militaire samenwerking tussen Turkije en Israël, de primaire Amerikaanse veiligheidspolitieke partner in de regio, voegt hier een aanvullende dimensie aan toe, zeker in de ogen van Damascus.

De VS verwachten dat hun machtpolitiek zal resulteren in meer *containment* van Iran, d.w.z. een neutralisering van de Iraanse pogingen om een dominante positie in de Golf te verwerven. Een 'positief' effect hiervan kan zijn dat Iran uit vrees voor verder politiek isolament als positief gebaar (tegenover de VS) de steun aan Hezbollah en radicale Palestijnse groepen staakt. Een dergelijk 'goed gedrag' van Iran (naast een constructieve opstelling aangaande het post-Saddam Hoessein beleid) zou uiteindelijk een herstel van de dialoog met de VS kunnen bevorderen. Iran heeft hier baat bij.

De druk op Syrië zal direct voelbaar zijn op het economische vlak door de beëindiging van de lucratieve smokkel van Iraakse olie. Daarnaast zou het eventuele staken van Iraanse financiële hulp aan Hezbollah de politiek-militaire druk op Damascus verhogen. Als irritatiefactor speelt deze organisatie een prominente rol in het krachtenspel tussen Israël en Syrië. Voorts kan Jordanië – dat een vredesakkoord met Israël heeft – zich ontkwisten van de Iraakse houdgreep en zich tot een voor Israël stabiliserende factor aan zijn oostgrens ontwikkelen.

In het verleden hiervan hebben de VS aangekondigd de Palestijnse kwestie (substantieel) ter hand te nemen, opdat er een regeling tot stand komt tussen Israël en de PA. Feit is dat vele Arabische landen Israël beschouwen als de hoofdoorzaak van de conflictsituatie in het Midden-Oosten. Hierbij gaat het niet alleen om de bezetting door Israël van Palestijns gebied en zijn verzet tegen de stichting van een onafhankelijke Palestijnse staat, maar ook om het Israëlsche militair-nucleaire potentieel dat in de regio als een grote dreiging wordt ervaren. Echter, het is niet realistisch te veronderstellen dat Israël zijn nucleair potentieel bespreekbaar zal maken in eventueel nieuw (vredes)overleg met de Arabische landen, en zeker niet met Iran.

Deze voor de Arabische landen onacceptabele omstandigheden spelen een rol bij hun eventuele deelname aan een door Washington gewenste coalitie tegen Irak. Hun steun is aannemelijk indien de VS toezeggen na de beëindiging van de campagne tegen Irak vaart te zetten achter een regeling van de Palestijnse kwestie. Wat dit betreft is

vermeldenswaard dat VN, VS, EU en Rusland (het "Midden-Oosten kwartet") vasthouden aan het in september jl. gepresenteerde plan voor de regeling van het Israëlisch-Palestijnse conflict. De opzet is om over deze road map met de betrokken partijen overleg te gaan voeren na de Israëlische parlementsverkiezingen van 28 januari 2003. Uiteindelijk moet dit proces in 2005 zijn beslag krijgen in een vredesverdrag tussen de twee onafhankelijke staten Israël en Palestina.

Deze verschuivingen impliceren niet dat de VS in staat zullen zijn een groter strategisch verband te creëren zoals ooit het Bagdad Pact uit het midden van de jaren vijftig van de vorige eeuw.<sup>2</sup> Evenals dit roemloos ten onder gegaan verband – destijds gericht tegen de Sovjet-Unie – zijn dergelijke allianties in de regio tot dusver immer een kort leven beschoren, of inhoudelijk tot weinigzeggende praatclubs geworden. Reden is de fundamentele verdeeldheid in de regio.

In de tweede plaats komen de aanzienlijke oliereserves van Irak (de op één na grootste ter wereld) ter beschikking van de internationale oliemarkt. Sinds de Golfoorlog produceert Irak ruim onder zijn mogelijkheden door de gebrekkige technische toestand van de olielinstallaties en de steeds verder olopende technologische achterstand op het gebied van oliewinning. Westerse oliemaatschappijen rukken kansen voor lucratieve contracten die tot dusver meereendeels voorbehouden waren aan Russische firma's. De grootste Russische oliemaatschappij Lukoil die een contract heeft voor de exploitatie van het veelbelovende olieveld West Qurnah houdt er inmiddels rekening mee dat dit contract ontbonden zal worden na de val van het regime.

De omvang van de Iraakse olieproductie zal zijn weerslag hebben op de politiek-strategische relatie tussen de VS en Saudi-Arabië. Ofschoon de VS zelf relatief weinig Saudische olie importeren is de invloed op de oliemarkt van 'e wereld grootste olieproducent aanzienlijk. De VS trachten hun olieaankopen te diversificeren door andere producenten te zoeken zoals Rusland en landen in West-Afrika. Doel is de afhankelijkheid van olie uit de Golf in het algemeen, en van Saudi-Arabië als prominent OPEC-lid in het bijzonder, verder te verminderen om de politiek-militaire armslag tegenover het Midden-Oosten en Riyad te vergroten. De VS zetten vraagtekens bij de streng-islamitische identiteit van de Saudische overheid die een voedingsbodem blijkt te vormen voor radicaal-islamitische elementen met een gewelddadige inslag. Een eventueel (maar onwaarschijnlijk geacht) vertrek van Irak uit de OPEC zou de speelruimte van de VS nog ruimer maken.

Maar Saudi-Arabië beschikt over meer dan een kwart van de bewezen oliereserves op de wereld en olieanalisten schatlen dat het Golfoandaal in de wereldolieproductie tussen nu en 2020 zal groeien. Het voert derhalve te ver om voetstoots aan te nemen dat de

<sup>2</sup> Politiek-militair verdrag uit 1955 tussen Irak, Turkije, Groot-Brittannië, Iran en Pakistan. De VS slofen zich later aan als buitengewoon lid.

huidige spanningen tussen de VS en Saudi-Arabië onherroepelijk uitmonden in een wezenlijke breuk in geostrategisch opzicht. Daarvoor zijn de wederzijdse belangen op de korte en lange termijn te groot. In wezen zijn enkel de overdreven illusies die sommigen, met name aan Amerikaanse/westerse zijde, koestarden over een diepe onderlinge verstandhouding tot reële proporties teruggebracht.

In de derde plaats is het niet uit te sluiten dat diverse landen in de regio zich na verloop van tijd terughoudender zullen gaan opstellen tegenover de 'strijd tegen het internationale terrorisme'. Immers, de Arabische landen maken onderscheid tussen 'de strijd tegen het internationale terrorisme' en de situatie rond Irak. Feit is dat een aantal belangrijke Arabische landen zich niet teveel willen committeren aan dit Amerikaanse beleid, omdat dit hen in de ogen van hun bevolking zou compromitteren. De vrees voor interne repercussies ligt hieraan ten grondslag.

Bovendien zal een militaire interventie in Irak het wantrouwen tegen de ware Amerikaanse bedoelingen versterken. Bij de machthebbers zal de vrees rijzen dat *regime change* zich niet zal beperken tot Irak, alle Amerikaanse ontkenningen ten spijt. Ook een eventuele langere militaire presentie in Irak, een vermeend naar zich toe trekken van de Iraakse olie, en een schikking van de Palestijnse kwestie in Israëliisch voordeel kunnen anti-Amerikaanse/westerse ressentimenten oproepen. Deze kunnen zich ontladen in geweld tegen westerse militaire en civiele doelen in de regio en/of daarbuiten.

In dit licht bezien kan een Amerikaanse interventie in Irak op den duur uitmonden in afnemende bereidheid te assisteren bij 'de strijd tegen het internationale terrorisme' zoals dat momenteel vorm heeft gekregen in operatie *Enduring Freedom*. Dit kan tot uitdrukking komen in het bevrlezen van tanglopende faciliteiten aan Amerikaanse / westerse militaire eenheden alsmede het reduceren van de coöperatie met westerse veiligheidsinstanties bij het ontmantelen van terroristische netwerken. Overigens betekent dit niet dat het eigen optreden tegen (vermeende) lokale terroristische structuren zal afnemen, omdat radicaal-islamitische groeperingen primair een bedreiging vormen voor de machthebbers in de regio.

Tenslotte, een wederopbouw van Irak zal – ondanks de goede uitgangspositie qua natuurlijke rijkdom, demografie en de hieruit voortvloeiende potentiële status van regiomacht – een moeizaam proces zijn dat vele jaren zal kosten. De hiertoe gepaard gaande kosten zijn enorm: naast een buitenlandse schuld die geschat wordt op US\$ 90 miljard, zullen infrastructuur en olie-industrie van de grond af herbouwd moeten worden. Niettemin is een redelijk wat herstel van de Iraakse economie een voorwaarde om politieke stabiliteit te realiseren. Zonder wezenlijke economische vooruitgang in Irak (met name voor de bevolking) zou duurzame politieke stabiliteit in dat land ook na het politieke succes van een overwinning op Saddam Hoësein wel eens een fata morgana kunnen blijken.